

ТОМАШ СОСНОВСЬКИЙ: ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ

Валентина Шпак

В силу зрозумілих політичних обставин багато яскравих постатей української науки, культури та мистецтва були незаслужено забуті. Серед них — виходець із Волині, геніальний скульптор зі світовим іменем Томаш Оскар Сосновський, твори якого стали безцінними скарбами музеїв Острога, Рівного, Львова, Житомира, справжньою окрасою найвідоміших храмів та музеїв Польщі, Італії, Ізраїлю та інших країн.

Однак у наш час із виходом у світ фундаментального дослідження Валерія Войтовича "Томаш Сосновський. Скульптура класицизму" великий скульптор повертається в Україну. Автор мандрував стежками великого майстра та витворів його таланту і рук. Він побував у Новомалині, Острозі, Рівному, Житомирі, Чернігові, Кременці, Львові, Язловці (Тернопільщина) тощо, намагався сприймати довкілля очима й серцем скульптора, відшукував його скульптури, робив їх перелік за місцем зберігання, описував власні враження і робив світліни.

Книга вийшла друком у Рівному наприкінці 2015 року. Як один із експонатів Музею освіти нашого навчального закладу, вона містить дарчий напис автора від 22 травня 2016 року: «П.Валентині Шпак ... з побажанням щасливої долі у здоров'ї на многі літа. З повагою ... Валерій Войтович. Слава Україні! Слава Сосновському!». Саме це спонукало до підготовки даної інформації, яка б дала початок знайомству з біографією та творчістю митця і патріота, який, до речі, навчався у XIX столітті у Волинському ліцеї в Кременці, ходив цими ж сходами і коридорами, слухав лекції в наших аудиторіях, читав книги в нашій бібліотеці, милувався нашим старовинним містом.

Томаш Оскар Сосновський народився 21 грудня (?) 1812 року в селі Новомалині Острозького повіту Волинської губернії в сім'ї острозького маршалка, дворянина Станіслава Сосновського. Рід Сосновських належить до древнього, іменитого і сильного роду Руської держави XVI століття. Як написано в «Енциклопедичному словнику Брокгауза і Ефрона», «Сосновські — дворянський рід Герб Наленч». Цей рід походить із землі Холмської; серед Сосновських були каштелян половецький, воєвода смоленський, гетьман литовський, воєвода половецький...

Письменник-полеміст та український мовознавець Мелетій Смотрицький відносить рід Сосновських до князівських і шляхетських родів Руської землі, православної віри, «що блиском світлості старої віри над усі інші світи».

Мати Томаша, Кастильда Малинська, походила з давнього руського роду князів Четвертинських, що ведеться від волинських (удільних) Рюриковичів, родоначальником яких був князь Київський Святополк-Михайло (1093 — 1113). Четвертинські володіли великими маєтками в Україні (Волинь, Брацлавщина) та в Білорусі. Згодом деякі з їх роду покатолічилися, проте більшість залишалися православними та ревними оборонцями прав православної церкви.

Із родом Четвертинських поріднилися Сосновські, які стали власниками Новомалини. Тому згідно з відомостями про родовід Малинських і древній, іменитий родовід Сосновських та про місце народження Томаша Оскара маємо цілкове право називати його українським скульптором.

Мама Томаша померла рано, після народження сина, а батько пережив її на 42 роки. Батько був освіченою людиною, знатним дворянином, великим землевласником, меценатом художників, письменників та музикантів, а також колекціонером і просвітителем. У сім'ї Кастильди та Станіслава було четверо дітей: сини Євгеній, Броніслав, Томаш і донька Євгенія. Вони жили в Новомалині.

Село, а згодом містечко Новомалин (Новий Малин) знаходилося за 12 кілометрів від Острога. Невеликий замок, збудований ще в XIV ст., майже кожного століття перебудовували його наступні власники — польсько-литовські шляхтичі. У XV ст. його власником став Оліфер Ело-Малинський. З того часу Малинські та їхні спадкоємці володіли замком-фортецею до 1939 року. А в 1802 році власник замку Ян Малинський віддав його у спадок своїй дочці Кастильді, яка після одруження зі Станіславом Сосновським стала матір'ю Томаша Оскара Сосновського.

Батько Томаша доклав чимало зусиль для реставрації

та перебудови будівель. Він прожив довге життя і залишив після себе розкішний замок-палац, пейзажний парк, оранжерею, фруктовий сад, ставок. Центром композиції була легка філігранна каплиця. В замку було кілька десятків кімнат: гостьові, житлові, зали-ідальні, салони, портретна зала, бібліотека. Малий Оскар мав свою спальню, кабінет і майстерню. Серед незліченної кількості розкішних речей тут, за переказами, навіть був келих, з якого причащався сам св.Володимир Мономах.

В таких умовах повного достатку проходило дитинство Томаша. Шкільну науку разом зі своїми братами він почав у невеличкому містечку Теофіполь, де руки його вперше потягнулися до ножа, яким вирізав різноманітні фігурки, та до олівця, щоб робити замальовки. Після цього брати Сосновські вчилися в одному з найкращих закладів тодішньої Волині — Волинському ліцеї в Кременці. Крім основних дисциплін, Томаш відвідував факультативні заняття у досить відомих на той час митців Юзефа Пічмана, Юзефа Зейдліца, Яна Богумила Ларіуса, які згодом стали його учителями. Деякі малюнки тих часів збереглися в музеях України.

В Ліцеї була велика галерея картин геніальних художників світу, якими можна було лише захоплюватися. Та майбутній скульптор занурився у свою стихію і повністю віддавав їй свій час, знання, своє серце. І непересічний дар. Його не цікавили галасливі компанії, видовищні масові заходи.

Він вивчав історію, займався малюванням і ліпленням. А найбільше захоплювався мислителями та філософами давніх часів, яких згодом відобразить у білому мраморі...

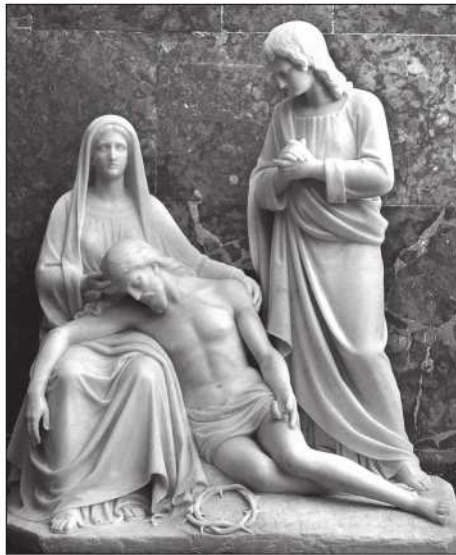
Після навчання Сосновські вступають на службу до польського війська, яка перервалася у листопаді 1830 року Польським повстанням проти російського царизму. 1928 року Броніслав помер, а Євгеній і Томаш на службу більше не повернулися.

У 1832 році Томаш Сосновський подав у відставку в чині поручника, переїхав до Польщі, де продовжив навчання у Варшавській академії мистецтв, став учнем видатного портретиста, дісного члена Академії св.Луки в Римі Ксаверія Яна Каневського. Саме тут він вирішив стати скульптором, був одним із найкращих учнів професора образотворчого мистецтва, викладача скульптури Павла Малинського.

З 1933 року навчання продовжилось спочатку у Берлінській академії мистецтв під керівництвом одного з найвідоміших скульпторів того часу Християна Данієля Рауха, а через два роки, після її закінчення, переїздить до Риму, де бере уроки у знаменитих майстрів різця Х.Рауха та Б. Торваль-

копіювання класичних зразків світового мистецтва наприкінці 1840-х років Сосновський приходив до самостійних робіт, в основному на міфологічну та біблійну тематику, виставляє їх на виставках у Варшаві, Парижі, Римі, Відні.

Як зазначають дослідники, жоден скульптор-класицист XIX століття не створив стільки бездоганно досконалих художніх робіт, пов'язаних з образами Богородиці та Христа.

Саме вони є найбільшим внеском Сосновського до скарбниці світового мистецтва. «Материнство Марії», «Діва Марія Непорочного Зачаття», «Діва Марія з Дітями», «Pieta» («Оплакування») — ці мармурові скульптури та їх багаточисельні репліки (повторення) прикрашають храми багатьох міст Європи. Кожен твір геніального скульптора в його інтерпретації набуває неперебраної виразності, теплоти й людяності. Зворушлива релігійність у поєднанні з поетичними почуттями Сосновського продовжують духовність, гуманізм та постійну творчість.

Двадцять років наполегливої роботи в Римі принесли Сосновському величезне визнання: у грудні 1859 року за великі заслуги в розвитку релігійної скульптури Папа Пій IX відзначив його однією з найвищих

своїх нагород — Орденом св.Григорія Великого. 14 червня 1868 року майстер отримав диплом дійсного члена Академії св.Луки в класі скульптури, у грудні 1873 року його обрано ад'юнктом у керівництві Академією (нею керували регент і два ад'юнкти), а наступного року став регентом навчального закладу. Ці обов'язки він виконував до самої смерті з честю і «з такою ж великою щедрістю», яка в Римі дивувала всіх. В Академії св.Луки і нині знаходиться олійний портрет Т.Сосновського, виконаний знаменитим італійським художником Франческо Подесті в 1879 році.

Крім творів на релігійну тематику, Сосновський залишив чимало портретів своїх сучасників, виконаних в улюбленому білому каррарському мраморі. Цей дорогий матеріал використовувався в палацах вельможної знаті, а в портреті вважався символом заможності й багатства.

До останніх днів свого життя скульптор рвався душею до своєї Вітчизни, де його, на жаль, уже не було кому чекати... Завершився його земний шлях 27 січня 1886 року. У церкві Сант-Андреа було відправлено урочисту месу у присутності колег з Академії св. Луки. Могила Сосновського знаходиться на цвинтарі Кампо Верано в Римі, де встановлено барельєф із зображенням Ангела, який лівою рукою вказує на небо, а в опущеній правій тримає сувій пергаменту, та написом: «Світлої пам'яті Томаш Оскар Сосновський, скульптор, уроджений в Новомалині... Племінниця (по сестрі) та внучка цей пам'ятник йому становлять. Вічна пам'ять».

Промовистим для творчої спадщини майстра є некролог, написаний колегами по Академії св. Луки і розміщений в багатьох тодішніх європейських газетах через два дні після його смерті. Закінчувався він такими словами: «Був у думках і серцях усіх, тому що на людину подібного характеру, подібної доброти і величності духу треба чекати довгі роки».

Французький дослідник Луїс Вейллот у своїй книзі «Запах Риму» (1860 р.) згадував про свою єдину зустріч із Сосновським у Римі і не приховував здивування: як міг такий визначний чоловік, маючи в Україні замок, тисячі підданих, жити суто духовним: «Т.О.Сосновський прагнув бути самотником, влаштувавши майстерню, подібну на сарай, наспіх перекусивши, а іноді й зовсім забуваючи про їжу. Від набридливих відвідувачів і від покупців ховався в садку. Інколи мандрівники заходили й справді заради цікавості, щоб подивитися на скуйовдженого маестро, який в Росії володіє королівським палацом, наповненим казковими скарбами та більш як 4000 підданих. Він усе це залишив, щоб створювати скульптури в Римі, а праця над створенням цих скульптур спонукає його забути про себе та славу. Не випускає долота з рук і не перестає працювати... Бачив його один раз. Добре обличчя, лагідне і чисте, але очі мають у собі життя незвичайне...».

Ці слова, як ніякі інші, розкривають нам красу великої безкорисливої душі скульптора.

Понад усе в житті Т.О.Сосновський ставив мистецтво і жив для мистецтва, усвідомлюючи його високе призначення будити в душі кожної людини прагнення ідеалу — «нічого для себе і все для інших».

Сучасники, зустрічаючись зі скульптором, повторювали на свій лад біблійне: «Шукав скарбів не на землі, а на небі...».

Для нас роботи Сосновського цінні не лише майстерністю їх виконання, а й за всеохопну відданість скульптора мистецтву: він пожертвував сім'єю, залишив свій рідний Новомалин задля втілення у мраморі краси та любові. Все творилося ним щиро, з любов'ю і гідністю, а тому він досягнув значних висот. Нам є за що шанувати Томаша Оскара Сосновського й пишатися великим Мікеланджело з Волині.

дсена. Три роки Сосновський знову жив у Варшаві, а тоді повернувся до Риму, де отримав посаду професора скульптури в Академії св.Луки.

Сучасники Т.Сосновського вважали його «великим майстром», представником академічного класицизму та романтизму. Хоч тематика його творів була найрізноманітнішою, та на все життя доля пов'язала його з античним мистецтвом. В ідеальних образах античності митець вбачав вершину моральної зразковості, а в міфічних сюжетах — прославлення людської гідності та сили духу, а також вираження власної майстерності: чистоти форм, витонченості пропорцій, чуттєвості та психологізму. Після отримання освіти в кращих мистецьких закладах Варшави, Берліна та Риму й оволодіння навичками